

MÄNNISKANS FEM PERSONLIGHETSEGENSKAPER

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Psykologer är överens om att det finns grundläggande mänskliga personlighets-egenskaper som kan klassificeras och mätas. Dessa olika egenskaper är varaktiga över tid och består av såväl känslor (emotioner) som tankar (kognitioner) och beteenden. Egenskaperna har en biologisk ärftlig grund och etableras tidigt i livet. Men kulturell uppväxtkontext och social miljö kan modulera egenskaper så att de förstärks eller försvagas (Fahlke och Johansson 2007).

Vad psykologerna dock inte är ense om är vilka dessa grundläggande egenskaper mer exakt är eller hur de skall avgränsas. Litteraturen rymmer många olika försök att ringa in och mätmässigt fånga det ”alla” är överens om finns där inne i människans psyke. En tidig pionjär var Gordon Allport som i engelska uppslagsverk identifierade hela 17 953 ord som betecknar olika mänskliga egenskaper. Hans så kallade lexikala hypotes är att alla mänskliga egenskaper finns beskriva i det talade språket – och ju fler synonymer desto mer betydelsefull är egenskapen. Andra pionjärer var Raymond Cattell och Hans Jürgen Eysenck som introducerade psykometri, frågeformulär och faktoranalyser för att komma åt de svårångade personlighetsegenskaperna. Den ene av dem fann sexton grundläggande egenskaper (Cattell), den andra fann först bara två men lade senare till ytterligare en och lanserade sin trefaktormodell (Eysenck).

Sentida forskning har funnit att sexton personlighetsegenskaper är för många och tre är för få. Idag är man någorlunda ense om att den bästa modellen för att klassificera människors olika personligheter bör utgå ifrån fem egenskapsdimensioner. Inom psykologin talas om femfaktormodellen eller mustigare på amerikanska *The Big Five*. Två ledande forskare bakom modellen är de amerikanska psykologerna Paul Costa och Robert McCrae.

De fem egenskapsdimensionerna har inga bra och av alla använda namn – varken på svenska eller på engelska. Vi kommer att benämna dem: grad av *utåtriktning* med polerna extravert kontra introvert personlighet, grad av *anspändhet* mellan egenskaperna lugn och ängslig, grad av *empati* med cynism/misstänksamhet som en pol och välvilja och hjälpsamhet som en annan, grad av *målinriktning* med disciplinerad/pålitlig som en karaktäristisk egenskap i motsatts till mindre planerad/spontan och slutligen grad av *öppenhet* med egenskaperna nyfiken/okonventionell å ena sidan mot jordnära/konventionell å den andra. På engelska brukar egenskaperna ibland benämnas grader av *extraversion*, *neuroticism*, *agreeableness*, *conscientiousness* och *openness*.

Orsaken till att vi kommit att intressera oss för olika personligheter är ett forskningsprojekt kring sambandet mellan kulturutövning och hälsa som påbörjats inom

ramen för SOM-undersökningen. Projektet har namnet *Kultur, hälsa och personlighet* och syftar till att studera samspelet mellan å ena sidan hälsa och välbefinnande och å andra sidan olika kulturvanor och livsstilar under kontroll för skilda personlighetsgenskaper.¹ De årliga SOM-undersökningarna omfattar sedan länge många olika mått på människors kulturexponering och livsstilar respektive på grad av hälsa – men inga mått på olika personlighetsgenskaper. Vad vi behövde var alltså att få fram ett användbart mått på personlighet.

Femfaktormodellen var mot den bakgrunden mycket lämplig för våra syften och då mer specifikt den hälsorelaterade modell som professor Petter Gustavsson på Karolinska Institutet utvecklat. Han benämner sin modell HP5i. I en variant som prövats på både vuxna och ungdomar ingår tjugo olika påståendefrågor som testpersonerna skall ta ställning till (Gustavsson m fl 2003, 2008, Gunnarsson m fl 2008). Utifrån svaren kan sedan svarspersonerna graderas på de fem grundläggande personlighetsdimensionerna.

Femfaktormodellen prövad i SOM-sammanhang

En första prövning av om Petter Gustavssons HP5i-modell fungerar i ett SOM-sammanhang med ”vanliga” människor genomfördes hösten 2009. Om resultatet visar sig lyckat är avsikten att fortsatt mätningarna minst två år till för att ta fram ett brett analysmaterial.

Syftet med resultatgenomgången på de följande sidorna är att visa att prövningen blev lyckad. Femfaktormodellens olika personlighetsgenskaper kunde mätas på ett tillförlitligt sätt i SOM-undersökningen med ett befolkningsurval av svenskar mellan 16-85 år. Den version av HP5i-testet som vi använde var en något nedbanta variant. Vi utnyttjade enbart femton påståendefrågor, inte hela batteriet med tjugo frågor. HP5i-modellen testades också i sin kortare version (15 frågor), men också i originalversionen (20 frågor), i SOM:s studentundersökning 2009. Petter Gustavsson har metodiskt prövat om original- respektive kortversionerna ger samma resultat och kommit fram till ett positivt svar. Mätmetoderna har en hög grad av ekvivalens. Hans slutsats är att SOM:s personlighetsmätningar är användbara för att mäta vad HP5i-modellen gör i andra sammanhang (Gustavsson 2010). Vår slutsats är att vi kommer att återupprepa mätningarna 2010 och 2011, möjligen med några mindre modifieringar.

Uppställningen i figur 1 visar hur personlighetsmätningen var utformad i den nationella SOM-undersökningen hösten 2009. De femton påståendefrågorna kunde besvaras med alternativen stämmer helt, stämmer ganska bra, stämmer inte särskilt bra och stämmer inte alls.

Figur 1 Frågor i RiksSOM 2009 för att mäta personlighetsegenskaper enligt femfaktormodellen

fråga: I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på hur du i allmänhet brukar känna dig?

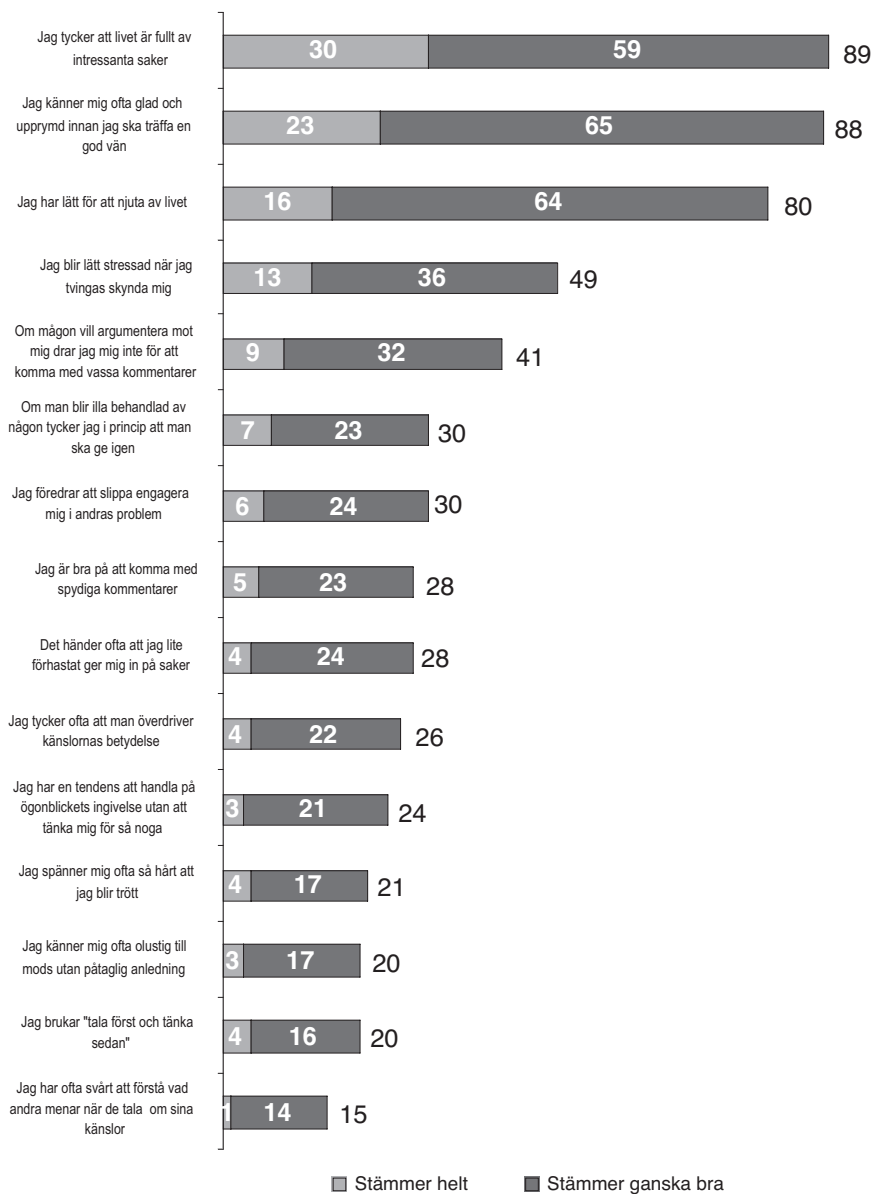
	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Stämmer inte särskilt bra	Stämmer inte alls
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta olustig till mods utan påtaglig anledning	☐	☐	☐	☐
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	☐	☐	☐	☐
Jag har lätt för att njuta av livet	☐	☐	☐	☐
Jag blir lätt stressad när jag tvingas att skynda mig	☐	☐	☐	☐
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	☐	☐	☐	☐
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	☐	☐	☐	☐
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	☐	☐	☐	☐
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	☐	☐	☐	☐
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	☐	☐	☐	☐
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	☐	☐	☐	☐
Jag föredrar att slippa engagera mig i andras problem	☐	☐	☐	☐

Kommentar: Frågorna mäter personlighetsegenskaper enligt Petter Gustavssons HP5i-modell som är en variant av femfaktormodellen.

Resultaten i figur 2 visar hur SOM-undersökningens svarspersoner besvarade de femton påståendefrågor som ingår i HP5i-testet. Resultaten är ordnade efter andelen personer som instämde i de olika påståendena.

Ett första test på om mätningen fungerat är om svarspersonerna sprider ut sina svar på de olika påståendefrågorna, det vill säga att vi får en god svarsvarians. Och det visar sig att det får vi. I de fall svarsvariansen är något liten är det förväntat och i enlighet med mätmodellen. Till exempel att relativt få människor tycker att det stämmer helt eller ganska bra att ”Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när

Figur 2 *Personlighetsegenskaper: andel som instämmer i femton påståenden som är byggstenar för femfaktormodellens personlighetsegenskaper (procent)*

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-studien 2009 med cirka 1 600 svarspersoner. Procenten har beräknats bland dem som besvarat påståendefrågorna. Se också figur 1.

de talar om sina känslor”. Det är enbart 15 procent som tycker att den känslolyliga ”egenskapen” stämmer in på dem själva. Eller att endast 11 procent svarar stämmer inte särskilt bra eller inte alls när påståendet lyder ”Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker”. De allra flesta (89 procent) tycker tvärtom att livet är fullt av intressanta saker.

Men som sagt begränsade svarsvarianser av detta slag är förutsedda i mätmodellen. Svaren på de skilda påståendefrågorna med olika svarsspridning skall ju sedan vägas samman till olika index som för varje svarspersonen mäter i vilken utsträckning de har de fem olika personlighetsegenskaper som HP5i-modellen mäter.

Tabell 1 Personlighetsegenskaper – en femfaktoriös lösning (faktorladdningar)

	Mål- inriktning	Öppen- het	Utåt- riktning	Anspänd- het	Empati
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	.82	-.03	.04	.06	.19
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	.77	.12	-.04	.12	.09
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	.75	.08	.13	.17	.20
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	.07	.80	-.15	.04	.09
Jag fördrar att slippa engagera mig i andras problem	-.02	.79	-.14	.08	.09
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	.13	.72	.03	.04	.18
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	.03	-.08	.77	-.11	-.03
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	.10	-.14	.71	.15	.03
Jag har lätt för att njuta av livet	.09	-.01	.71	-.30	.02
Jag blir lätt stressad när jag tvingas skynda mig	.07	.04	.09	.80	.01
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	.17	.09	-.13	.78	.03
Jag känner mig ofta olustig till mods utan påtaglig anledning	.14	.05	-.39	.61	.13
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	.16	.09	.07	.00	.80
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	.21	.05	-.05	.00	.75
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	.07	.25	-.02	.12	.66
Andel förklarad varians (%)	13	13	12	12	12

Kommentar: Varimaxrotering. Antalet svars personer är i genomsnitt 1 600.

Ett andra och helt avgörande test är om svaren från de tillfrågade i SOM-undersökningens olika frågor hänger samman på ett sådant sätt att vi med tillförlitlighet kan bilda de fem förväntade indexen för de fem personlighetsegenskaperna. Den teknik man använder för att pröva om svarsmönstren är de förväntade är faktoranalys. Resultaten i tabell 1 redovisar utfallet av en sådan faktoranalys där vi specificerat en efterfrågad lösning med fem faktorer.

Prövningen utfaller mycket väl. De fem faktorerna uppvisar samband med de påståendefrågor de förväntas uppvisa samband med. Koefficienterna – faktorladdningarna – är stora för de indikatorer där de skall vara stora och små för övriga indikatorer. Varje faktor är dessutom ungefär lika väl mätt i den meningen att var och en av dem förklarar ungefär lika stor del av svarsvariansen (mellan 12-13 procent vardera). Resultaten visar på en stark femfaktorlösning helt i enlighet med förväntningarna utifrån HP5i-modellen. Vi kan därmed gå vidare och konstruera de fem personlighetsindexen.

Nästa steg

Här är inte läget att också analytiskt använda de konstruerade personlighetsmått. Det kommer vi att göra i annat sammanhang. Då skall vi relatera de uppmätta personlighetsegenskaperna till olika slags kulturutövning och kulturexponering liksom till olika grader av hälso- respektive ohälsotillstånd. Till dess är vi nöjda med att ha lyckats mäta fem olika personlighetsegenskaper i ett urval omfattande en vuxen befolkning representerande ett helt land.

Not

- ¹ Projektet är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och avser åren 2009-2011.

Referenser

- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008). *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gunnarsson, Mattias m fl (2008). Personality traits and their associations with substance use among adolescents. *Personality and Individual Differences* 45: 356-360.
- Gustavsson, Petter (2010). *Test av HP5i modeller i SOM-student*. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Gustavsson, Petter m fl (2003). The HP5 inventory: definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter m fl (2008). Measurement invariance of personality traits from a five-factor model perspective: multi-group confirmatory factor analyses of the HP5 inventory. *Scandinavian Journal of Psychology* 49: 459-467.